

КОРМОВІ БОБИ – ЦІННА ЗЕРНОБОБОВА КУЛЬТУРА

**В.А. НІДЗЕЛЬСЬКИЙ, В.А. МОКРІЄНКО, кандидати
сільськогосподарських наук**

Проаналізовано стан та перспективи виробництва кормових бобів, проведено дослідження з вивчення норм мінеральних добрив та інокуляції насіння на лінійний ріст рослин.

Боби кормові, удобрення, інокуляція, продуктивність.

Боби (*Faba vulgaris L.*) – одна з давніх культур світового землеробства. У нашій країні їх вирощують переважно як кормову культуру. На корм використовують зерно, зелену масу, силос і солому. Зерно, яке містить 25–35 % білка, до 54 % вуглеводів, 1,5 % жиру, близько 3,5 % мінеральних речовин, вітаміни А, В тощо, є високопоживним концентрованим кормом, у 100 кг якого міститься 129 корм. од. і 28,4 кг перетравного протеїну. Воно є цінним компонентом у виробництві комбикормів [2]. Досить багата на білок зелена маса бобів, у якій на одну кормову одиницю (в 100 кг – 16 корм. од.) припадає понад 130 г перетравного протеїну, що дає змогу використовувати боби як важливий компонент силосу кукурудзи [1].

Боби вирощують також як харчову рослину. Зерно їх вживають у їжу у вареному вигляді, готуючи з нього салати, соуси, супи, холодні закуски. Боби мають агротехнічне значення: їх використовують під час вирощування овочевих культур як кулісні рослини, а в садівництві – як зелене добриво. Боби – цінна медоносна рослина. У світовому землеробстві боби були відомі за 2 тис. років до н. е. Народи Давніх Єгипту, Греції, Риму вирощували їх і використовували для харчування. У нашій країні вони з'явилися в VI–VIII ст. Сучасна посівна площа бобів у світі становить близько 5 млн. га. Їх вирощують в Італії, Іспанії, Франції, Єгипті, Марокко, КНР, Бразилії. У СНД вони незначно поширені в регіонах достатнього зволоження (в Білорусі, на Закавказзі, у західних областях та на Поліссі України) [3].

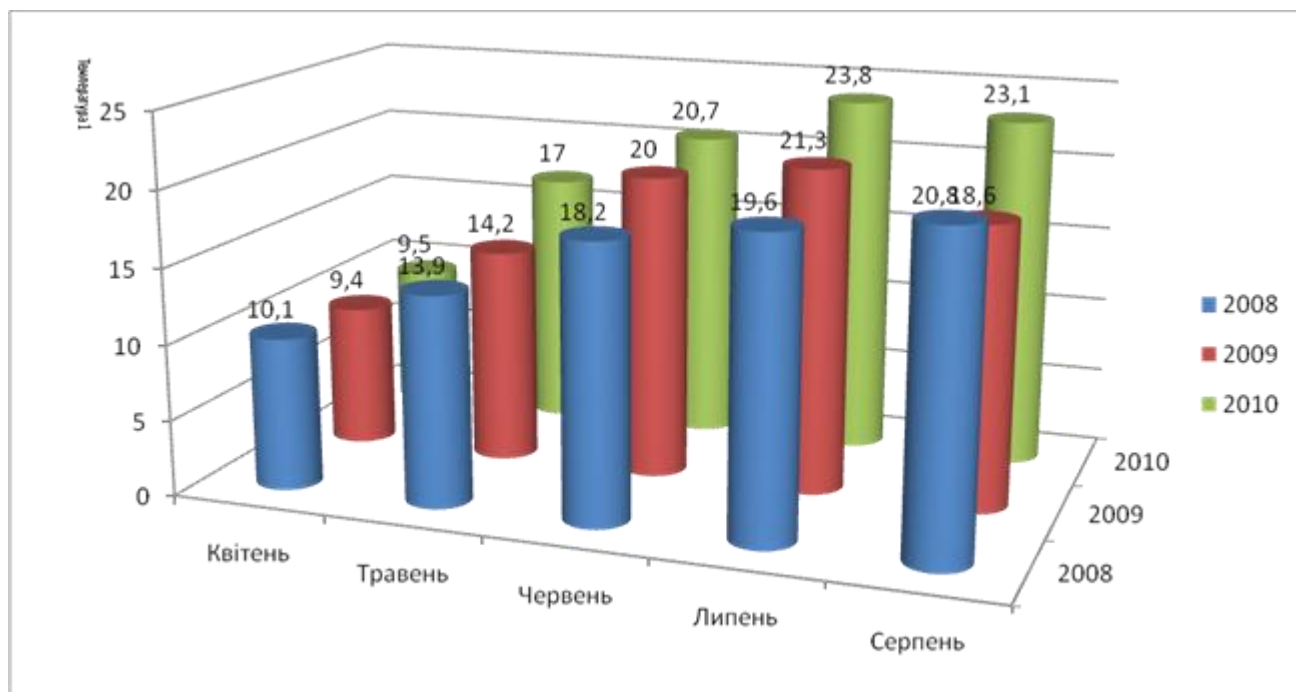
В Україні кормові боби вирощують на площі понад 10 тис. га, середня врожайність – близько 18 ц/га, за високої агротехніки отримують 25–30 ц/га зерна й 500–600 ц/га зеленої маси.

Матеріали і методи дослідження. Польові досліді проводилися протягом 2008–2010 років у стаціонарному досліді кафедри рослинництва НУБіП в типовій для Лісостепу сівозміні на Агрономічній дослідній станції, яка входить до складу Васильківсько-Білоцерківського агроґрунтового району. Землі Агрономічної дослідної станції входять у склад правобережного Лісостепу України, Середньо-Дніпровсько-Бурського природно-сільськогосподарського округу, Фастівського природно-сільськогосподарського району. Розміщується на території с. Пшеничне Васильківського району Київської області.

Метеорологічні умови відіграють важливу роль в отриманні високих та якісних урожаїв кормових бобів. Великий вплив на ріст і розвиток рослин та

одержання сталих урожаїв високої якості мають природні фактори, які значною мірою обумовлюються місцезнаходження території.

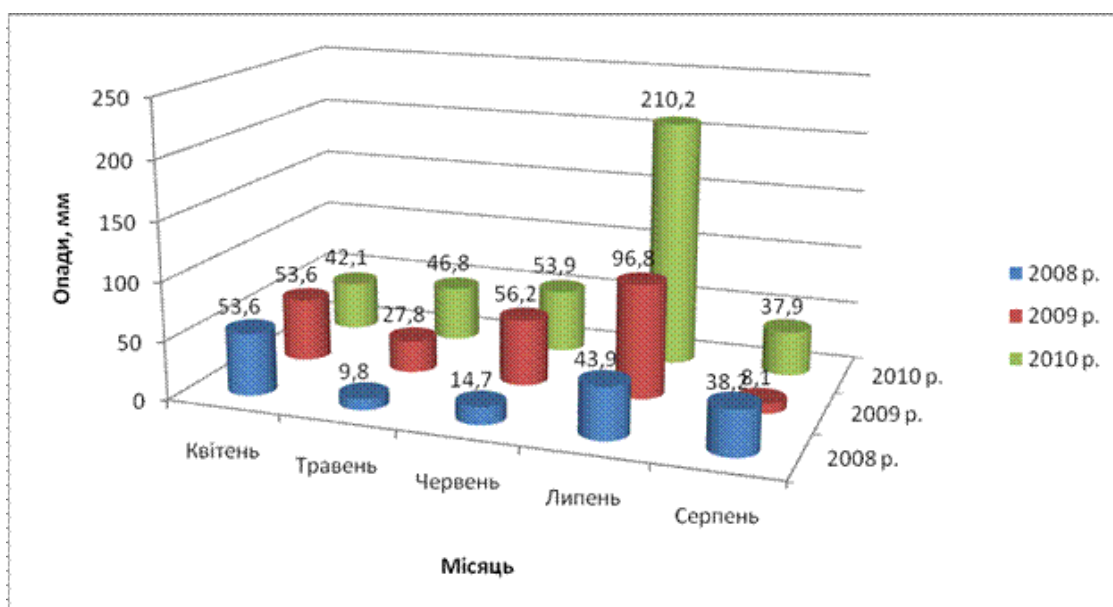
Агрономічна станція розміщується в зоні помірно-континентального клімату. За багаторічними даними агрометеорологічного поста АДС НУБіПУ середньорічна температура повітря складає +7,5 °С, сума ефективних температур – 2062,5 °С та багаторічна кількість опадів 564 мм. Оподи нерівномірно розподіляються протягом року: весною випадає 126 мм, або 22,4 % річної кількості; влітку – 204 мм, або 36,3 %; восени – 108 мм, або 18,9 %; взимку – 126 мм, або 22,4 %. Мінімальна температура в січні може знижуватися до – 34 °С, тоді як в червні–липні підвищується до +36 °С, а відносна вологість може знижуватися до 30 % і нижче. У такі роки спостерігається зрідження посівів озимої пшениці в зимовий період та явища „запалу” й „захвату” в літній час. В основному кліматичні умови зони сприятливі для росту й розвитку сільськогосподарських культур і зокрема кормових бобів.

Рис. 1 Середньомісячна температура вегетаційного періоду кормових бобів (середнє значення за 2008–2010 рр.)

Середньорічне значення ФАР за вегетаційний період у зоні Лісостепу складає 1676 Мдж/м². Цієї кількості цілком достатньо для формування високого врожаю сільськогосподарських культур. Отже, у цілому теплові ресурси є сприятливими для вирощування більшості сільськогосподарських культур.

Результати дослідження. Обов'язковим елементом польових досліджень є спостереження за особливостями росту й розвитку сільськогосподарських культур. Однією з ознак, що характеризує темпи росту й розвитку рослин є висота центрального стебла, яка в значній мірі варіює залежно від видових та сортових особливостей культури, ґрунтово-кліматичних умов, а також елементів технології вирощування.

Рис. 2. Середньомісячні опади, мм

Висоту рослин, як правило, визначають в основні фази росту й розвитку за допомогою мірної лінійки, при цьому стебло вимірюють від поверхні ґрунту до верхньої частини рослини. У табл. 1 наведено динаміку висоти рослин кормових бобів залежно від впливу доз мінеральних добрив та інокуляції насіння.

1. Динаміка висоти рослин кормових бобів залежно від норм висіву та доз мінеральних добрив (середнє значення за 2009–2010 рр.)

Сорт	Фактори		Фази росту й розвитку					
	Дози добрив	Інокуляція	3-й листок	бутонізація	цвітіння	утворення зелених бобів	фізіологічна стиглість	повна стиглість
Білун	P ₆₀ K ₆₀	З інокуляцією	7,7	49,0	64,0	89,7	111,0	102,6
		Без інокуляції	7,4	48,8	65,5	92,5	114,9	106,0
	N ₃₀ P ₆₀ K ₆₀	З інокуляцією	8,7	53,8	66,7	97,7	120,5	112,2
		Без інокуляції	9,1	53,5	70,6	101,1	124,0	115,6
	N ₆₀ P ₆₀ K ₆₀	З інокуляцією	9,4	58,6	75,7	106,1	132,3	123,6
		Без інокуляції	10,0	58,7	77,1	109,0	136,6	127,4
Без добрив	З інокуляцією	7,4	47,2	61,0	76,4	105,8	99,6	
	Без інокуляції	7,1	47,9	63,4	78,2	107,3	100,7	

Згідно з результатами досліджень, висота рослин кормових бобів збільшується до фази фізіологічної стиглості, адже до цієї фази в рослині відбувається формування й наростання біомаси вегетативних органів. У подальшому ріст рослин у висоту припиняється, а всі поживні речовини, отримані рослиною з ґрунту й синтезовані в листках, використовуються на формування та розвиток генеративних органів, що супроводжується

поступовим підсиханням стебла, його деформуванням і зменшенням у розмірах. Максимальну висоту рослин кормових бобів у фазі фізіологічної стиглості насіння в середньому за роки досліджень – 136,6 см зафіксовано у варіантах досліду, де вносили мінеральні добрива в нормі N₆₀P₆₀K₆₀, за звичайного рядкового способу сівби з інокуляцією насіння. Відповідно мінімальну висоту рослин у фазі фізіологічної стиглості за роки досліджень – 105,8 см зафіксовано у варіантах досліду, де не вносили мінеральні добрива, або у варіанті досліду, де вносили добрива в дозі P₆₀K₆₀ без інокуляції насіння – 111,0 см.

Важливим показником, який характеризує темпи росту й розвитку рослин на різних етапах онтогенезу, є середньодобові лінійні прирости. У середньому за роки досліджень, найвищі середньодобові лінійні прирости в рослин кормових бобів припадають на період бутонізації (утворення зелених бобів) і варіюють від 1,50 см/добу до 2,01 см/добу, а найнижчі на період утворення зелених бобів, повна стиглість – 0,34–0,44 см/добу. Це пов'язано з тим, що від фази повних сходів до фази утворення зелених бобів поживні речовини засвоєні рослинами кормових бобів із ґрунту й синтезовані в листках головним чином використовуються на формування вегетативної маси, а починаючи з фази зелених бобів і до повної стиглості відбувається їх перерозподіл і використання на формування генеративних органів, тобто зернової продуктивності.

Висновки. Серед факторів, що були поставлені на вивчення інтенсивності росту й розвитку рослин кормових бобів найвідчутніший вплив здійснювали дози мінеральних добрив. Так, внесення повного мінерального добрива в нормі N₃₀P₆₀K₆₀ забезпечувало підвищення середньодобових приростів у середньому за вегетаційний період на 0,06 – 0,12 см/добу, а за внесення N₆₀P₆₀K₆₀ – 0,13–0,17 см/добу.

Список літератури

1. Бабич А.О. Світове виробництво однорічних зернових бобових культур для вирішення проблеми білка і біологічного азоту / А.О. Бабич, В.Ф. Петриченко, А.А. Побережна // Матеріали Першої Всеукраїнської (міжнародної) конференції по проблемі “Корми і кормовий білок” 16–17 листопада 1994 р. – Вінниця, 1994. – С. 164–165.
2. Гортлевский А.А. Высокобелковые культуры (соя, горох, люпин, рапс) / А.А.Гортлевский, В.А.Макеев. – М.: Знание, 1984. – 64 с.
3. Осадець Я. Кормові боби – цінна кормова культура / Я. Осадець, В. Вівчарик // Пропозиція. – 2002. – № 11.– С. 45–47.

Проанализировано состояние и перспективы возделывания кормовых бобов, проведено исследование по изучению норм минеральных и инокуляции семян на линейный рост растений.

Бобы кормовые, удобрения, инокуляция, продуктивность.

The state and prospects for cultivation of fodder legumes, conducted a study on the norms of mineral and seed inoculation on the linear growth of plants.

Legumes, fertilizer, inoculation, productivity.